

ДІТИ З ТИМЧАСОВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК НОВА КАТЕГОРІЯ, ДЕТЕРМІНОВАНА ВІЙНОЮ

Сучасна освітня парадигма в Україні зазнає суттєвої трансформації під впливом екзогенних чинників збройної агресії, що актуалізує необхідність перегляду усталених підходів до класифікації особливих освітніх потреб (ООП). Традиційна дефініція ООП, закріплена у вітчизняному нормативно-правовому полі, переважно корелює з наявністю у дитини стійких психофізичних порушень, що потребують довготривалого корекційно-розвиткового супроводу [1]. Проте динаміка воєнного часу та масштабні міграційні процеси свідчать про появу контингенту здобувачів освіти, які не мають верифікованих нозологічних діагнозів, але внаслідок дії травматичних чинників тимчасово виявляються неспроможними повноцінно реалізувати право на освіту. У зв'язку з цим виникає потреба в теоретичному обґрунтуванні нової категорії – дітей із тимчасовими освітніми потребами (ТОП), чия поява безпосередньо детермінована викликами війни.

Необхідність виокремлення ТОП підтверджується появою «нових» груп дітей, які, за спостереженнями Н. Ярмоли, потребують диференційованого підходу через специфіку воєнного досвіду:

- діти, які залишаються у місцях свого постійного проживання (як у відносно безпечних, так і в зонах активних бойових дій);
- діти, евакуйовані до різних областей України (ВПО);
- діти, батьки яких беруть участь у бойових діях;
- діти, які втратили одного або обох батьків, у т. ч. військовослужбовців [3, с. 2].

Тимчасові освітні потреби, детерміновані війною, на відміну від ООП, відзначаються темпоральним характером: їхня інтенсивність безпосередньо корелює з тривалістю дії стресового чинника та адаптаційними можливостями дитини в середовищі.

Генезис ТОП актуалізується під впливом комплексу деструктивних факторів, які доцільно класифікувати за їхньою природою та характером впливу на когнітивну сферу дитини. По-перше, визначальну роль відіграють психогенні чинники, що включають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), генералізований тривожний розлад (ГТР), тривожно-фобічний розлад (ТФР), емоційну лабільність, що часто супроводжується соматичними проявами у формі інсомнії.

По-друге, суттєвий вплив мають соціогенні детермінанти, зумовлені травматичним досвідом вимушеної міграції (статус ВПО або біженця), пристосуванням до нового навчального середовища, мовним бар'єром.

По-третє, формування ТОП підсилюється організаційно-педагогічною депривацією, яка проявляється у неможливості стабільного офлайн-навчання через безпекові ризики, руйнуванні матеріальної бази закладів освіти та відсутності доступу до цифрових ресурсів, спричиненої перебоями в енергопостачанні та інтернет-зв'язку.

Нарешті, найбільш глибокий пласт становлять екзистенційні виклики, що охоплюють досвід перебування в окупації, перебування в зонах активних бойових дій та трагічний досвід втрати близьких, зокрема батьків-військовослужбовців.

Механізм формування ТОП доцільно розглядати як структурно-логічний процес, де травматичні події виступають тригером психоемоційних порушень. Як слушно зауважує Н. Пророк, війна провокує широкий спектр дисфункцій в афективній, поведінковій та когнітивній сферах, що, своєю чергою, гальмує пізнавальну активність учнів та сприяє виникненню специфічних освітніх бар'єрів [2, с. 4].

Отже, впровадження концепту ТОП у науковий обіг дозволяє диференціювати інструментарій педагогічного впливу, зміщуючи акцент на психолого-педагогічну реабілітацію та цифрову адаптивність, що уможливить розробку гнучких стратегій супроводу для подолання травматичного досвіду війни та повернення дітей до повноцінного освітнього процесу.

ДЖЕРЕЛА

1. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 23.05.2017 р. № 2053-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 30. С. 322.
2. Пророк Н. В. Особливості переживання травматичних подій війни молодшими школярами, які відвідують заклади освіти в умовах воєнного стану. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2024. Т. 6, № 2. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6225>
3. Ярмола Н. А. Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2024. Т. 6, № 2. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6239>